

Спеціалізованій вченій раді Д 35.154.01
у ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М.І. Долишнього НАН України»
79026, м. Львів, вул. Козельницька, 4

В І Д Г У К

**офіційного опонента, доктора економічних наук, професора
Захарченка Володимира Івановича на дисертаційну роботу
Прокопюка Александра «Регіональна політика структурної
модернізації економіки України в умовах євроінтеграції», подану
на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за
спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна
економіка**

Вивчення дисертаційної роботи, автореферату дисертації та опублікованих праць дає підстави для розгорнутої характеристики результатів дослідження А. Прокопюка та визначення його відповідності критеріям і нормативним вимогам до дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

1. Актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами

В умовах незалежності України та з переходом до ринкових відносин у структурі національної і регіональної економіки відбуваються зміни, які далеко не завжди узгоджуються з трендами постіндустріального розвитку та логікою інтеграційних процесів, зокрема з перспективами інтеграції України в Євросоюз, в якому домінують країни зі структурно збалансованими економіками. Більше того, на тлі модернізації структури економіки передових країн структура економіки України та її регіонів навпаки регресує, у ній скорочується сегмент інноваційних виробництв, особливо експортної орієнтації. Тому необхідною є трансформація структури економіки України й, зокрема її регіонів, у світлі постіндустріальних та євроінтеграційних викликів.

Важливу роль у вирішенні цієї проблеми має відігравати регіональна політика структурної модернізації економіки. Вона спроможна забезпечити

збереження та відновлення традиційних виробництв (за умови підвищення якості їхньої продукції та наявності стійкого попиту на неї) та створення нових високотехнологічних, конкурентоспроможних виробництв, які слугуватимуть «точками біфуркації» якісних структурних змін в економіці регіонів.

Таким чином, дисертаційна робота А. Прокопюка є актуальною та своєчасною, вона являє собою обґрунтування теоретико-методологічних засад формування регіональної політики структурної модернізації економіки України в умовах активізації євроінтеграційних процесів з метою визначення стратегічних імперативів і механізмів її реалізації із врахуванням досвіду країн-членів ЄС.

Дисертаційне дослідження проведене в контексті Стратегії «Європа 2020», стратегії національної модернізації «Україна – 2020» та Державної стратегії регіонального розвитку України на період до 2020 року. Крім того, воно нерозривно пов'язане з виконанням науково-дослідних тем ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», а саме: «Фінансові механізми формування конвергентної моделі регіонального розвитку» (номер державної реєстрації 0112U000460); «Формування та реалізація регіональної структурної політики в умовах модернізації національної економіки» (номер державної реєстрації 0113U00108); «Фінансове забезпечення розвитку територіальних громад Карпатського регіону в умовах реформування місцевого самоврядування» (номер державної реєстрації 0115U000018).

2. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Теоретико-методологічні положення, методичні розробки та практичні висновки і рекомендації, наведені в дисертації О. Прокопюка, є достатньо обґрунтованими та достовірними, оскільки базуються на комплексі загальнонаукових, фундаментальних положень економічної науки, результатах наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених, які займалися

вивченням проблем регіональної політики структурної модернізації економіки України та Польщі в умовах активізації євроінтеграційних процесів.

Обґрунтованість та достовірність результатів дисертаційного дослідження підтверджується також використанням значного масиву статистичної інформації, застосуванням системного підходу та широкого спектру методів наукового пізнання, а саме: абстрактно-логічного, аксіоматичного, порівняльного, історико-логічного, аналізу (структурного, функціонального, факторного, економіко-статистичного, стратегічного) та синтезу, прогнозування, графічного та картографічного.

Інформаційною базою дослідження послужили законодавчі й правові акти України, Польщі та ЄС, що регулюють діяльність у сфері реалізації регіональної політики структурної модернізації економіки обох країн, матеріали Державної служби статистики України та Центрального статистичного офісу Польщі, інтерактивні таблиці Євростату, довідкові ресурси мережі Інтернет, аналітичні звіти вітчизняних і міжнародних організацій, результати останніх досліджень із означеної проблеми вітчизняних та зарубіжних учених-економістів.

Переважає більшість наукових положень дисертації належним чином аргументована. Висновки сформульовані чітко і стисло, логічно впливають із результатів дослідження, вони відображають головні результати проведеного дослідження, суть і новизну розроблених та представлених до захисту наукових положень і практичних рекомендацій.

Обґрунтованість та достовірність сформульованих наукових положень, висновків та практичних рекомендацій наочно підтверджується їх апробацією на 24 міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, публікаціями у багатьох монографічних і фахових наукових виданнях та довідками щодо застосування одержаних результатів у практиці управління на державному й регіональному рівнях.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, вказує на те, що поставлені в ній завдання виконані, а мета дослідження досягнута.

3. Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження

Охоплення дисертантом такого широкого кола проблем та їх глибокий аналіз дозволили отримати результати, які характеризуються науковою новизною і значущістю. Слід відмітити, що в дисертації:

вперше:

- обґрунтовано концептуальні засади формування регіональної політики структурної модернізації економіки в умовах активізації євроінтеграційних процесів на основі імперативів «розумної спеціалізації» (на інноваційних видах діяльності), сталого ендогенноорієнтованого розвитку; всеохоплюючого зростання регіонів (із залученням усіх економічних суб'єктів);

- розроблено оригінальний методичний підхід до оцінювання структурних трансформацій економіки регіонів, що включає порівняльний аналіз їх еластичності й інтенсивності в різних країнах;

- запропоновано матрицю ринкових драйверів і чинників зростання інноваційних і традиційних сегментів економіки України;

удосконалено:

- теоретичні уявлення щодо бінарного характеру регіональної політики структурної модернізації економіки – як комбінації державної структурної та державної регіональної політики;

- ключові положення концепції регіонального розвитку, що акцентують увагу на дифузії інновацій задля прогресивних структурних зрушень в економіці регіонів, сучасних механізмах вирівнювання економічного розвитку регіонів, розробці та реалізації комплексних програм розвитку депресивних регіонів та розширенні кола суб'єктів регулювання регіонального розвитку;

- організаційно-економічний механізм формування неоіндустріальної моделі трансформації економіки регіонів України, що передбачає використання

драйверів інноваційного розвитку для прискореного зростання високотехнологічних видів промислової діяльності (виробництва комп'ютерів, електронної та оптичної продукції, основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів тощо);

отримали подальший розвиток:

- концептуальні підходи до дослідження структурної трансформації економічних систем – інституціональний, еволюційний, кібернетичний, синергетичний, структуралістський та неокласичний;
- програмний інструментарій реалізації регіональної політики структурної модернізації економіки на регіональному рівні, що передбачає широке використання можливостей смарт-спеціалізації (формування регіональних брендів на основі економіки знань);
- практичні рекомендації щодо використання досвіду країн-членів ЄС, зокрема Польщі, при розробці та реалізації регіональної політики структурної модернізації економіки України.

4. Оцінка змісту та завершеності дисертаційного дослідження

Дисертаційна робота А. Прокопюка є завершеним науковим дослідженням, що має логічну структуру й глибокий зміст. Структура роботи відповідає меті та завданням дослідження, забезпечує повне висвітлення отриманих автором результатів. Змістовна частина дисертації містить необхідні теоретико-методологічні положення, аналітичні розробки й розрахунки, а також практичні рекомендації, що достатньо повно висвітлені у відповідних розділах дисертації.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади формування та реалізації регіональної політики структурної модернізації економіки» розглянуто сутність структурних трансформацій в економіці регіонів (с. 15-35) та основні наукові підходи до структурної модернізації економіки, що відповідають просторовій парадигмі розвитку економіки (с. 35-37). На цій основі здобувачем сформовано систему механізмів регулювання структурних процесів на мезорівні, які передбачають інноваційну модернізацію економіки

регіонів, випереджуючий розвиток конкурентоспроможних видів економічної діяльності на основі поєднання заходів структурної, інноваційної та інвестиційної політики (с. 38-49). В контексті системного підходу і принципів синергетики автором представлено власну концепцію регіональної політики структурної модернізації економіки, яка базується на імперативах розумної спеціалізації, сталого та інклюзивного (за участю усіх зацікавлених сторін) зростання (с. 49-63). Здобувачем також показано, що для регулювання процесів структурних трансформацій в економіці України та її регіонів, важливе значення має їх організаційно-інституційне забезпечення, яке має бути гармонізованим із нормами європейського законодавства, зокрема в частині формування та реалізації регіональної структурної політики (с. 63-75).

У другому розділі *«Оцінювання структурних трансформацій економіки регіонів України»* запропоновано авторський методичний підхід, який базується на комбінації різних систем показників (с. 30-31). Слід відмітити обґрунтованість вибору показників оцінювання ефективності структурних процесів, що дозволило отримати важливі результати щодо трансформації регіональної структури економіки України протягом 2004-2015 років (с. 81-85), еластичності структурних зрушень (с. 85-89) та їх впливу на ефективність економіки регіонів (с. 89-92). Інтенсивність структурних зрушень в економіці регіонів автор пов'язує із залученням інвестицій, зокрема прямих іноземних (с. 92-93), а їхню швидкість – із обсягами випуску продукції загалом і в окремих секторах, зокрема (с. 95-113). Особливу цінність, на нашу думку, мають результати оцінювання впливу євроінтеграційних процесів на тенденції структурної трансформації економіки Львівської і Волинської областей (с. 113-129) та польських воєводств (с. 129-136), що входять до українсько-польського транскордонного регіону.

У третьому розділі *«Порівняльний аналіз структурних змін в економіці регіонів України та Польщі в умовах євроінтеграції»* автором простежено євроінтеграційні тенденції в розвитку економіки України та Польщі (с. 141-162), а також польський досвід відповідних інституційних трансформацій на макро- та

мезорівнях (с. 162-190), зокрема у промисловому секторі регіонів (с. 190-204). Вибір Польщі в якості порівняльної бази для структурних трансформацій в економіці України та її регіонів автор пояснює тим, що ця країна показала високу ефективність розвитку економіки під час активної фази євроінтеграції (с. 205-206). Тому результати дослідження здобувача щодо значної подібності діяльнісно-видової структури економік України та Польщі вказують на можливість перенесення досвіду польських структурних реформ на український ґрунт (с. 206-228).

Наукова і практична значимість *четвертого розділу «Механізми структурної модернізації економіки регіонів: досвід Польщі в умовах інтеграції в ЄС та можливості його імплементації в Україні»* полягає у визначенні ролі нової регіональної політики структурної модернізації економіки ЄС й, зокрема Польщі (с. 235-251), для імплементації найефективніших механізмів структурних реформ в практику регулювання структурних процесів в українській економіці, в т. ч. й на регіональному рівні (с. 251-264). На особливу увагу заслуговує дослідження впливу фінансової допомоги в межах програм ЄС на рівень економічного зростання в регіонах Польщі та обґрунтована автором регресійна модель залежності ВВП Польщі від окремих показників фінансової допомоги ЄС (с. 264-269). Вагомим практичним доробком автора дисертації є й проведений ним аналіз програмних інструментів регулювання розвитку економіки Польщі на макро- та мезорівні, зокрема Програми розвитку Східної Польщі (с. 269-284).

Насамкінець, у *п'ятому розділі «Стратегічні пріоритети та напрямки вдосконалення регіональної політики структурної модернізації економіки України в світлі сучасних викликів»* автором обґрунтовано концептуальну модель регіональної політики в контексті структурної модернізації економіки України на основі м'яких, горизонтальних методи регулювання структурних процесів, що передбачають створення інноваційних організаційних форм та інтеграційних структур типу технопарків, кластерів, транскордонних об'єднань тощо (с. 289-305). Для прискореного розвитку пріоритетних секторів

національної і регіональної економіки (високотехнологічної промисловості; послуг у сфері ІТ, ІКТ, бізнес-послуг; масового виробництва промислової продукції; видобувної та переробної промисловості; виробництва товарів і послуг для локальних ринків) автором розроблено спеціальну матрицю ринкових драйверів та чинників (с. 305-323). Заходи щодо підвищення стійкості структури та конкурентоспроможності економіки України запропоновано здійснювати на засадах неоіндустріалізації (с. 324-340).

Загальні висновки і висновки за розділами, в яких підводяться підсумки результатів проведеного дослідження, є достатньо виваженими.

5. Теоретичне і практичне значення результатів дисертаційного дослідження

Обґрунтовані і представлені в дисертаційному дослідженні положення, висновки і рекомендації мають важливе теоретичне і практичне значення.

Теоретичне значення дисертаційної роботи полягає у поглибленні теоретичних і методологічних основ регіональної економіки, обґрунтуванні концептуальних засад регіональної політики структурної модернізації економіки України в умовах євроінтеграції, поглибленні методичних підходів до оцінки (в т. ч. порівняльної) структурних зрушень в економіці країн і регіонів, удосконаленні організаційних процедур щодо розробки й реалізації на практиці механізмів структурної модернізації економіки на засадах селективної регіональної політики.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що запропоновані в роботі механізми структурної модернізації економіки регіонів (на основі польського досвіду) можуть бути упроваджені в практику регіонального управління в Україні. А обґрунтована автором нова регіональна структурна політика (в контексті Угоди про асоціацію між Україною та ЄС) може слугувати основою для удосконалення структури економіки українських регіонів.

Ряд розробок дисертанта уже використовуються в практиці управління на державному та регіональному рівнях. зокрема: підкомітетом з питань регіонального та транскордонного співробітництва між Україною та країнами ЄС Комітету Верховної Ради України з питань європейської інтеграції, Міністерством регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ України та регіональними органами влади – при розробці стратегій, середньострокових та річних програм; департаментом економічної політики Львівської ОДА – при розробці цільових програм економічного розвитку Львівської області; відділом з питань реалізації проектів місцевого розвитку, міжнародної технічної допомоги та зовнішньоекономічних зв'язків Львівської обласної ради – при формуванні механізмів структурної модернізації прикордонних територій Львівської області. Крім того, розробки, отримані в дисертації, отримали позитивні висновки у Європейському парламенті, вони також використовуються урядом Підляського воєводства Польщі та знаходять застосування при викладанні навчальних дисциплін у Вищій школі економічній в Білостоку (Польща).

6. Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях

Основні наукові положення та результати дисертаційного дослідження достатньою мірою висвітлені автором у 62 наукових публікаціях, в т. ч. у 7 монографіях, 18 статтях у наукових фахових виданнях, 20 публікаціях в періодичних іноземних виданнях.

Опубліковані автором монографії та статті у вітчизняних фахових та іноземних виданнях висвітлюють основні положення дисертації, написані на високому науковому рівні та відповідають вимогам МОН України.

7. Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації

Детальне ознайомлення з дисертаційною роботою та її авторефератом дозволяє зробити висновок щодо їхньої ідентичності. Наведені в авторефераті

наукові положення, висновки і рекомендації в повному обсязі розкриті й обґрунтовані в тексті дисертації. Основні положення дисертації, що наведені в авторефераті, логічно розкривають зміст наукової проблеми дослідження.

8. Дискусійні положення і зауваження щодо змісту дисертаційної роботи

Високо оцінюючи змістовність і значимість для науки і практики, представленої до захисту дисертаційної роботи, все ж є необхідність вказати на деякі її дискусійні положення та «вузькі місця»:

1. З позицій методології науки загалом і економічної науки зокрема звертає на себе увагу недостатнє висвітлення автором сучасної парадигми неокласичної науки, а саме – постмодернізму й, конкретно, синергетичного підходу (с. 38), який дозволяє подолати основну ваду системного підходу – його однобічну націленість на аналіз статичних, синхронічних структур, які «схоплюють» тільки певні моменти розвитку регіональних економічних систем, а не розглядають їх у перманентній динаміці, в ролі нестійких, нерівноважних систем, що самоорганізуються. Нам також не вистачає авторської дослідницької програми, розробленої у світлі фундаментальних праць І. Лакатоса. Ми вважаємо, що дослідницька програма, як розвідка у військовій справі, дозволяє економити час і засоби на досягнення бажаних наукових результатів, хоча автор може й стояти на позиціях П. Фейерабенда, який взагалі заперечує доцільність розробки будь-яких програм.

2. Варто виділити деякі слабкі позиції і в теоретичних засадах дисертаційної роботи. На наш погляд, системне представлення і структуризація економіки регіону на с. 15-26 є недостатньо чіткими. Так, незрозуміло, які об'єкти автор виділяє, як первісні елементи регіональної економічної системи – це активні підприємства за ЄДРПОУ чи якісь інші об'єкти? А неповне представлення відношень між елементами системи, наприклад галузевої приналежності, на с. 17 (у автора це – критерії типологізації структур) не дозволило виділити елементи усіх важливих часткових структур і самі

структури (зокрема функціональну, інституційну, організаційну, соціальну, мілітарну), а також ключові співвідношення між ними за важливими показниками. Натомість на с. 25 наводиться перелік часткових структур, які або не зустрічаються у науковому вжитку, зокрема структура конкуренції (?), або є співвідношеннями в межах певної структури, зокрема відтворювальної (структура виробничих фондів, структура розподілу національного доходу, структура споживання, заощадження та інвестицій).

Нам також важко погодитись із авторським трактуванням (на с. 33) диверсифікації економіки як випереджуючого розвитку і підвищення частки інноваційних регіонів або частки інноваційних галузей усередині регіонів. Диверсифікація економіки – це широта діапазону й розосередженість економічної діяльності за видами діяльності. Тому диверсифікованою може бути як інноваційна, так і неінноваційна економіка регіону.

Щодо еволюції підходів до дослідження структурної трансформації економіки регіону (с. 38), то насправді в табл. 1.1 вона не розкрита, тому що підходи розглядаються безвідносно один до одного, хоча логічно було б їх представити у вигляді генеалогічного дерева. Крім того, деякі характеристики еволюційного підходу чомусь віднесені до неокласичного.

3. Відмічаючи оригінальний методичний підхід здобувача до аналізу структурних трансформацій в економіці регіонів (с. 30-31 та ін.), слід зауважити, що далеко не весь необхідний для нього інструментарій був використаний, зокрема той, що зазвичай використовується для аналізу структурних зрушень у динамічних нерівноважних системах типу депресивних регіонів. Адже саме цього вимагає синергетичний підхід, на важливості якого наголошує сам здобувач (с. 45). Такий інструментарій міститься у працях В.-Б. Занга, В. Д. Дербенцева та інших авторів. Крім того, порівняльний аналіз зрушень у структурі економік двох і більше країн (с. 205-228) варто проводити не тільки на основі зміни часток видів окремих видів діяльності й коефіцієнтів кореляції, але й з використанням спеціальних коефіцієнтів подібності структур – Хечмена та ін. Для оцінювання того, наскільки сучасною є структура

економіки України та її регіонів, доцільним було б її порівняння з еталонною структурою, яка відповідає вимогам постіндустріального суспільства й була затверджена в ЄС у 2007 році.

4. Аналітична частина роботи (другий та третій розділи) просто вражає свою шириною і глибиною, однак при ознайомленні з нею виникають деякі запитання й застереження. Якщо в першому (теоретико-методологічному) розділі автор ще намагався виокремлювати часткові структури, то в аналітичних розділах вони практично не ідентифікуються.

На с. 101 автор стверджує, що в ряді областей України (Херсонській, Вінницькій та ін.) за 2004-2015 роки збереглася спеціалізація і домінування галузей АПК, тобто їхня структура (в плані збільшення частки низькотехнологічних видів діяльності) принаймні не погіршилася. Але при цьому автор упускає з виду, що основні негативні структурні зрушення в економіці України та її регіонів відбулися до цього – у 1990-х роках. І саме на їх виправленні (підвищенні частки машинобудування тощо) слід робити акцент.

На с. 214-215 дається достатньо глибокий аналіз технологічної структури промисловості України, однак він не доповнений аналізом аналогічної структури на регіональному рівні, що важливо з позицій вимог постіндустріального суспільства.

5. У практично орієнтованих розділах дисертації (четвертому та п'ятому) мало уваги приділено особливостям імплементації польського досвіду з розробки й реалізації механізмів модернізації регіональної структурної політики та застосування моделей регіонального розвитку у світлі активізації процесів євроінтеграції та неоіндустріалізації. Хоча в тексті, наприклад на с. 313, й зустрічаються оригінальні пропозиції регіонального змісту, зокрема щодо формування фармацевтичних кластерів як драйверів регіонального розвитку.

Відзначені дискусійні положення та побажання свідчать про багатоплановість досліджуваної проблеми, вказують на «точки зростання» нового наукового знання, однак суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

9. Загальний висновок

Дисертаційна робота А. Прокопюка «Регіональна політика структурної модернізації економіки України в умовах євроінтеграції» є самостійним, завершеним дослідженням, результати якого мають обґрунтовану наукову новизну, важливе теоретичне і практичне значення.

Нові наукові положення, висновки та рекомендації, одержані в ході дисертаційного дослідження та винесені на захист, в сукупності вирішують важливу науково-прикладну проблему щодо обґрунтування теоретико-методологічних і практичних засад формування регіональної політики структурної модернізації економіки України в умовах євроінтеграції.

За змістом і оформленням дисертаційна робота відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13 та 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р.), а її автор, Александер Прокопюк, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

Офіційний опонент –

професор кафедри фінансів Черкаського державного технологічного університету, доктор економічних наук, професор

В.І. Захарченко

Підпис Захарченка В.І. засвідчую:

Вчений секретар Черкаського державного технологічного університету, кандидат економічних наук, доцент

Н.Ю. Лега